

مؤمن الطاق

اثبات استقلال و اصالت کلام امامیه در کتاب در دست انتشار «مؤمن الطاق»

بررسی احوال و شخصیت مؤمن الطاق و بازخوانی تقابل و تعامل ابوجعفر مؤمن الطاق با سردمداران جریان‌ها و افکار غیرامامی، گویای استقلال و اصالت کلام امامیه، نه تنها در عهد مؤمن الطاق، بلکه از ابتدای پیدایش آن است که در کتاب در دست انتشار «مؤمن الطاق» مورد بررسی قرار گرفته است.

بررسی احوال و شخصیت مؤمن الطاق و بازخوانی تقابل و تعامل ابوجعفر مؤمن الطاق با سردمداران جریان‌ها و افکار غیرامامی، گویای استقلال و اصالت کلام امامیه، نه تنها در عهد مؤمن الطاق، بلکه از ابتدای پیدایش آن است که در کتاب در دست انتشار «مؤمن الطاق» مورد بررسی قرار گرفته است.

اکبر اقوام کرباسی، پژوهشگر گروه کلام پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی و مدیر کلان‌پروژه «اندیشه‌نامه متکلمان امامیه» در گفت‌وگو با خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا)، ضمن اشاره به پایان یافتن یکی از پروژه‌های زیرمجموعه این کلان‌پروژه با موضوع و عنوان اندیشه‌های کلامی مؤمن الطاق، از در دست انتشار بودن این پژوهش در قالب یک کتاب خبر داد.

اقوام کرباسی با اشاره به این مطلب که به دست دادن تاریخی از تفکر کلامی شیعه می‌تواند سهم بسزایی در دفع شبهات و مسایل ناظر به فکر و تاریخ شیعه داشته باشد، بیان کرد: تاریخ شکل‌گیری کلام امامیه، بزرگان و اندیشمندان نخستین این دانش، ارتباط اینان با یکدیگر و اهل‌بیت(ع) در عصر حضور، مباحث کلامی و روش‌های مورد استفاده اینان در فرآیند تکلم و ... از جمله مباحث مهمی است که سهم بسزایی در به دست دادن تاریخی از تفکر شیعه دارد.

وی افزود: پرسش در باب ماهیت کلام امامیه و این‌که دانش کلام در میان پیروان این مذهب از چه زمانی شکل گرفت، توسط چه کسانی و از کجا وارد شد و چه تطوراتی داشت، تا به شکل امروزی آن رسید، نقش امامان شیعه(ع) در این میان چه بود و ارتباط متکلمان شیعه با ائمه(ع) در چه سطحی بود؟ از جمله مهم‌ترین سؤالاتی است که در این زمینه مطرح است.

وی در عصر صادقین(ع) زندگی می‌کند و همراه با هشام بن حکم و هشام بن سالم و زرارۀ بن أعین تلاش می‌کند از مبادی و مبانی فکر شیعه دفاع کند و به دلیل نقش عمده‌ای که مؤمن الطاق در تاریخ کلام شیعه داشته و اتهامات فراوانی که از سوی دشمنان متوجه وی شده است، بزرگان و اندیشمندان شیعه در آثار خود به دفاع از او برخاسته‌اند.

اقوام کرباسی با اشاره به مطرح بودن فرضیه‌ای مبنی بر ریشه داشتن کلام شیعی در کلام معتزلی در مغرب زمین و گاه در ایران، گفت: اما انگاره‌های اعتقادی و روش کلامی افرادی چون هشام بن حکم یا مؤمن الطاق و ... چیزی غیر از فرضیه سابق را رقم می‌زند؛ ایده‌ای که نشان از نحوه‌ای تلاش خردگرا در سایه وحی داشته و برخلاف تفکر اعتزال، ریشه در آموزه‌ها و آموزش‌های اهل بیت(ع) دارد.

پژوهشگر گروه کلام پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی اضافه کرد: با این حال به جرأت می‌توان گفت که حتی با وجود اهمیت و ضرورت ویژه این مسائل، مانند سایر موضوعات و مسایل در تاریخ کلام امامیه مورد غفلت و بی‌مهری واقع شده و کمتر کسی به مطالعه و پژوهش در این حوزه پرداخته است.

وی با بیان این مطلب که متکلمان عصر حضور افرادی هستند که با تربیت علمی از سوی خاندان وحی، هم در محتوا و هم در روش، به نحوی عمل کرده‌اند که از دیگر جریان‌های فکری معاصر خویش قابل تشخیص و جداسازی هستند، عنوان کرد: بررسی احوال و شخصیت مؤمن‌الطاق و بازخوانی جریان‌ها و مکاتب فکری دوره وی و تقابل و تعامل ابوجعفر مؤمن‌الطاق با سردمداران این جریان‌ها و افکار غیرامامی، گویا و آشکارکننده استقلال و اصالت کلام امامیه، نه تنها در عهد مؤمن‌الطاق بلکه از ابتدای پیدایش آن، است.

اقوام کرباسی درباره جایگاه ابوجعفر مؤمن‌الطاق بیان کرد: وی شخصیتی است که منابع از او به عنوان یکی از نخستین دانشوران و متکلمان شیعی یاد کرده‌اند. وی در عصر صادقین(ع) زندگی می‌کند و همراه با هشام بن حکم و هشام بن سالم و زرارة بن أعین تلاش می‌کند از مبادی و مبانی فکر شیعه دفاع کند و به دلیل نقش عمده‌ای که مؤمن‌الطاق در تاریخ کلام شیعه داشته و اتهامات فراوانی که از سوی دشمنان متوجه وی شده است، بزرگان و اندیشمندان شیعه در آثار خود به دفاع از او برخاسته‌اند. نمونه‌هایی از این تلاش‌ها را می‌توان در آثار شیخ مفید، سیدخویی، علامه مامقانی، سید محسن امین و ... دید. اما به جد می‌توان گفت که پژوهشی مستقل برای شناخت اندیشه‌های کلامی و مباحث روش‌شناسی کلامی او به منصفه ظهور نرسیده است و آثار نگاشته شده درباره او به معرفی شناسنامه‌ای او محدود می‌شود.

وی با اشاره به این‌که تنها در بخش‌هایی از جلد نخست کتاب «#کلام و جامعه» اثر فان.اس می‌توان به مطالبی درباره روش کلامی و آراء اعتقادی ابوجعفر دست یافت، افزود: از این رو طبقه‌بندی موضوعات کلامی در فعالیت‌های مؤمن‌الطاق و تبیین آراء اعتقادی و کلامی وی، همچنین نظام کلامی‌ای که وی در آن به فعالیت کلامی می‌پرداخته، ربط و فصل آراء وی با دیگر اندیشه‌ها و انسجام اندیشه‌های کلامی خود ابوجعفر در مباحث و سرفصل‌های گوناگون اعتقادی، تحلیل و تأثیر و تأثر ابوجعفر با متکلمان قبل و بعد از خویش، خود نیازمند پژوهشی مستقلی بود که در کلان‌پروژه «#اندیشه‌نامه متکلمان امامیه» تعریف و انجام شد.

اقوام کرباسی همچنین با اشاره به یکی از نتایج به دست آمده از بررسی اندیشه‌های مؤمن‌الطاق که در کتاب در دست انتشار «#مؤمن‌الطاق» تبیین شده است، گفت: در این کتاب سعی شده تا در کنار معرفی مؤمن‌الطاق، نشان داده شود که از بین روش‌های کلامی مورد استفاده متکلمان معاصر با مؤمن‌الطاق، ابوجعفر از منهجی بهره می‌برده است که عقل، در مقام استنباط حکم اعتقادی، نه به عنوان منبعی مستقل، بلکه به عنوان مخاطب وحی و دوشادوش آن به یاری متکلم می‌آید و کارکرد آن در دیگر مقامات و حوزه‌های کلامی، در کنار وحی و در عرض آن است. همچنین کوشیده شده محتوای اندیشه‌های کلام ابوجعفر نیز مفصلاً بررسی شود.

وی در پایان اضافه کرد: البته این اثر گام‌های اولیه‌ای را در این مسیر پیموده و بی‌تردید نیازمند پژوهش‌های گسترده‌تر و عمیق‌تر خواهیم بود و امیدواریم که پس از انتشار با راهنمایی‌های صاحب‌نظران و استادان، پژوهش‌های بعدی در این موضوع با قدرت و غنای بیشتری انجام پذیرد.